

PLUTARH | FABIJ MAKSIM

Uvod, prevod in komentar
Matej HRIBERŠEK

S Hanibalovo osvojitvijo hispanskega mesta Sagunt l. 219 se je začela 2. punska vojna. Hanibal je Rimljane presenetil s svojo taktiko; ker je pričakoval, da bodo poslali vojsko nadenj v Hispanijo, je s svojo vojsko prečkal Alpe in vdrl v severno Italijo. Tu se je najprej l. 218 pr. Kr. pri Ticinu spopadel z vojsko Publija Scipiona in ga porazil, sledila pa sta še dva huda poraza rimske vojske: l. 218 pri Trebiji in l. 217 pri Trazimenskem jezeru. V tej politično-vojaški krizi so Rimljani imenovali diktatorja; zanj je bil izbran Kvint Fabij Maksim, ki je v spopadu s Hanibalom uporabil posebno taktiko zavlačevanja in odlašanja, zato se ga je oprijel vzdevek Kunktator (= »Odlasčevalec«, »Obotavljavec«); Fabij se je spretno izmikal Hanibalovi vojski, odlašal z neposrednim spopadom in uspešno preprečeval vse Hanibalove poskuse, da bi ga zvalil v spopad ali past. Ker taktika zavlačevanja ni prinesla zelenega uspeha, si je moral Fabij poveljstvo nad vojsko razdeliti s svojim zaletavim in neučakanim poveljnikom konjenice Minucijem, ki se je spustil v tvegan spopad s Hanibalom in bil skoraj povsem premagan; le Fabijevi premišljenosti in vojaški intervenciji se je lahko zahvalil, da je ušel smrti. Leta 216 sta se nova konzula Gaj Terencij Varo in Lucij Emilij Pavel spustila v bitko pri vasici Kane, kjer je bila rimska vojska popolnoma poražena; po tej katastrofi je potrebovala kar nekaj let za ponovno okrepitev. Rim se je znova zatekel k Fabijevi zavlačevalni taktiki. Leta 209 je Fabij dosegel svoj zadnji večji vojaški uspeh z osvojitvijo Tarenta; tega leta je bil petič konzul. Rimljani so se postopoma naveličali njegove obotavljive taktike; Fabijevo mesto je vse bolj prevzemal Scipio, ki je do l. 205 pregnal Kartažane iz Hispanije in je nameraval vojno iz Italije prenesti v Afriko, čemur je Fabij močno nasprotoval. Scipio je kljub temu uresničil svoj načrt in v Afriki z izjemno taktiko vse bolj načenjal moč Kartagine, ki je Hanibala poklicala domov; ta se je l. 203 umaknil iz Italije, približno v istem času pa je Fabij umrl, ne da bi dočakal konec vojne, ki je dobila svoje sklepno dejanje z bitko pri Zami l. 202, kjer je Scipion odločilno porazil Kartažane. Petkratni konzulat, diktatura, vzdevek »Zavlačevalec«, ki je iz porogljivega postal časten, in vzdevek »rimski ščit«, ki so mu ga naredili Rimljani, nesporno dokazujejo njegove odlike. Kot »obotavljavec« se je zapisal v vojaško zgodovino; »fabijska strategija« je postala vojaški strokovni termin za taktiko zavlačevanja in po njem je dobil tudi George Washington vzdevek »ameriški Fabij«.

V Plutarhovih *Vzporednih življenjepisih* Fabij Maksim nastopa v paru s Periklom. Pričujoči življenjepis je del treh parov (Temistokles–Kamil, Perikles–Fabij Maksim, Alkibiad–Koriolan), ki bodo naslednje leto v prevodu izšli pri založbi Modrijan pod uredniško taktirko Bronislave Aubelj.

1. Takšen je bil torej Perikles v svojih spomina vrednih dejanjih, kot nam posreduje zgodovinsko izročilo; sedaj pa preidimo na zgodovinski oris Fabija Maksima. Pravijo, da se je ena od nimf, po drugih pa neka žena iz okolice telesno združila s Heraklom ob reki Tibera in rodil se je Fabij, mož, ki je bil začetnik številnega in v Rimu slavnega rodu Fabijcev.¹ Nekateri avtorji pa poročajo, da so prve pripadnike tega rodu v najstarejših časih imenovali Fodijci, ker so lovili z izkopanimi pastmi; tako se namreč vse do danes »jarkom« po latinsko reče *fossae* in »kopáti« se reče *fodere*; sčasoma je prišlo do zamenjave dveh črk in poimenovali so jih »Fabijci«.² Iz tega rodu je izšlo veliko slavnih mož; prvi je bil Rul, ki je bil največji med njimi in so mu Rimljani zato nadeli vzdevek Maksim,³ četrta generacija pa je bil Fabij Maksim, o katerem tole pišemo.

Po svojem telesnem znamenju je imel vzdevek Verukoz;⁴ imel je namreč majhno bradavico, ki mu je zrastle nad ustnico; vzdevek Ovikula pomeni »ovčica«, nadeli pa so mu ga še kot otroku zaradi njegove umirjenosti in počasnega značaja. Njegova umirjenost in molčečnost, s katerima se je nadvse previdno udeleževal otroških iger, pa njegova počasnost in težave pri učenju ter njegova prijaznost in poslušnost do sovrstnikov so pri ljudeh, ki ga niso dobro poznali, vzbujali sum, da je morda topoumen in malomaren; le malo pa je bilo takih, ki so v njegovem značaju uvideli trdnost, ki je izviralala iz duševne globine, njegovo velikodušnost in levjesrčnost. A ko je čas tekkel in so razmere to zahtevale, je množicam hitro dajal vedeti, da je njegovo navidezno pomanjkanje energičnosti pravzaprav neobčutljivost, njegova previdnost pravzaprav preudarnost, njegova nezaletavost in nepremakljivost v vseh pogledih pravzaprav stanovitnost in trdnost. Ker je videl, da je politično udejstvovanje težka naloga in da je vojn veliko, je svoje telo kakor prirojeno orožje uril za vojne, svoj govor pa je uril kot prepričevalno sredstvo

¹ **Fabijcev:** Fabiji oz. Fabijci so bili ena od petih najpomembnejših rimskih patricijskih rodovin v času republike (ob njih še Kornelij(c)i, Cecilij(c)i, Valerij(c)i, Emilij(c)i); posamezne veje teh rodbin so krojile usodo republikanskega Rima (Scipioni, Mesale, Meteli, Pavli idr.). Fabijci so bili po bajeslovnem izročilu Removi družabniki pri luperkalijah.

² »**Fabijci**«: še ena od ljudskih etimologij. Ime Fabijci je sicer etimološko povezano z besedo *faba* »bob«.

³ **Maksim:** = Veliki oz. Največji (lat. *Maximus*). Kvint Fabij Rulijan (Maksim), eden najslovitejših Fabijcev sploh, posinovljenec iz Rulijevega rodu, veteran in odlikovanec iz vojn s Samniti med letoma 330 in 290 pr. Kr., l. 221 edil, l. 325 *magister equitum* diktatorja Lucija Papirija Kurzorja, petkrat konzul (322, 310, 297, 295, 295), trikrat prokonzul (309, 307, 296), dvakrat diktator (315, 313), legat (292–291), enkrat *interrex* (»začasni kralj oz. upravitelj«; 320), cenzor (204), dolgo prvak senata.

⁴ **Verukoz:** = Bradavičnik (lat. *Verrucosus*).

za ljudske množice in ga oblikoval tako, da je bil primeren njegovemu načinu življenja. Ni bil namreč prav nič izumetničen, prav nič puhel in tudi se z njim ni dobrikal Forumu,⁵ ampak je skozenj govoril razum z neko njemu lastno obliko in globino, ki se je odražala v številnih sentencah, za katere pravijo, da so bile najbolj podobne Tukididovim. Ohranjen je namreč njegov slavilni govor, s katerim je nastopil pred ljudstvom, ko je po konzulatu umrl njegov sin.⁶

2. Prvi od petih konzulatov – tolikokrat je bil konzul – mu je prinesel triumf nad Ligurijci.⁷ Potem ko jih je vojaško porazil in so izgubili večino vojakov, so bili potisnjeni v Alpe in so prenehali ropati in trpinčiti sosednjo pokrajino Italije. Ko pa je Hanibal vdrl v Italijo,⁸ ko je prvič zmagal v bitki pri reki Trebija⁹ in je sam korakal skozi Etrurijo ter jo pustošil, je Rim navdal s silnim strahom in grozo, ob tem pa so se pojavljala znamenja, nekatera Rimljanom že dobro znana, kot na primer bliski,¹⁰ druga pa povsem drugačna in zelo nenavadna (baje naj bi se ščiti¹¹ sami od sebe omočili s krvjo; v okolici Ancija¹² naj bi pri žetvi klasje krvavelo; iz zraka naj bi padalo razbeljeno in goreče kamenje; nad Faleriji¹³ je bilo videti, kot da se je pretrgalo nebo: z njega so raztreseno padale naokoli številne ploščice, na eni izmed njih pa je bil jasno viden tale napis: ARES VIHTI SVOJE OROŽJE),¹⁴ a konzulu

⁵ **Forumu:** = ljudskim množicam.

⁶ **slavilni govor ... njegov sin:** Gl. Cicero, *Kato starejši* 12. Kvint Fabij Maksim je v štirih letih prešel celotno rimsko karierno lestvico (*cursus honorum*) od vojaškega tribuna do konzula (verjetno zaradi ugleda svojega očeta). Umrl je l. 207 pr. Kr.

⁷ **triumf nad Ligurijci:** l. 233 pr. Kr. Ligurijci so bili italsko pleme v severni Italiji, ki so jih Rimljani skušali podrediti od l. 236 pr. Kr. V letih 181/180 so prisilno preselili 40.000 Ligurijcev v Samnijo, v letih 180 in 177 sta bili na ozemlju Ligurijcev ustanovljeni rimski koloniji Luka in Luna, v Avgustovem času pa je Ligurija postala deveta pokrajina Italije.

⁸ **Hanibal vdrl v Italijo:** l. 218 pr. Kr.

⁹ **pri reki Trebija:** Trebija, reka v Cisalpinski Galiji, pritok Pada; tu je Hanibal l. 218 pr. Kr. premagal Rimljane.

¹⁰ **znamenja ... bliski:** Znamenja, lat. *omina*. Če je pri opazovanju bliskov ta prihajal z leve strani, je naznanjal nesrečo, če z desne, pa srečo. Najpomembnejši so bili bliski, nastali pri jasnem vremenu.

¹¹ **ščiti:** Verjetno gre za svete ščite (gl. *Numa* 13), lat. *ancilia*. *Ancile* (sg.) je bil óblasti sveti ščit, ki je v času kralja Nume Pompilija padel z neba. Nimfa Egerija je Numi naznanila, da je od ohranitve tega ščita odvisen obstoj mesta, zato je Numa dal izdelati še 11 izdatičnih ponaredkov, da ne bi kdo ukradel pravega. Ščite so varovali salijski svečeniki v Marsovem svetišču.

¹² **Ancija:** Ancij, primorsko mesto v Laciju, ki so ga Rimljani osvojili l. 468 pr. Kr.

¹³ **Faleriji:** etrusko mesto severno od Rima ob Flaminijevi cesti, glavno mesto Faliskov.

¹⁴ **ARES ... OROŽJE:** lat. *Mavors telum suum concutit* (gl. Livij, *Od ustanovitve mesta* 22, 1). Sam napis je dovolj zgovoren, kajti *telum* je v latinščini termin za napadalni

Gaju Flaminiju nič od tega ni moglo vzeti poguma, saj je bil po naravi ognjevit in slavohlepen, pa tudi prevzeten zaradi velikih uspehov, ki jih je povsem nepričakovano dosegel prej, ko se je kljub ostremu nasprotovanju senata in svojega sokonzula spopadel z Galci in zmagal; čeprav so znamenja na mnoge močno vplivala, se Fabij zanje ni zmenil, ker jih je imel za neumnost. Ko je izvedel, da je sovražnikov malo in da jih pesti pomanjkanje, je Rimljane pozival, naj bodo stanovitni in naj se ne spopadajo s človekom, ki ima vojsko, v mnogih bitkah izurjeno prav za ta namen,¹⁵ ampak naj s pošiljanjem pomoči zaveznikom in z ohranjanjem mest v svojih rokah pustijo, da Hanibalova vrhunska pripravljenost sama po sebi pojema kakor ogenj, ki se je razplamtel iz majhnega in neznatnega plamenčka.

3. A Flaminija ni uspel prepričati; ta je izjavil, da ne bo prenašal približevanja vojne Rimu, in da se tudi ne bo, tako kot nekoč Kamil,¹⁶ v samem mestu boril za njegovo usodo, zato je vojaškim tribunom ukazal, naj povedejo vojsko; ko pa se je sam pognal na konja, je tega brez slehernega vidnega razloga streslo in se je splašil, Flaminija pa je vrglo z njega; padel je na glavo, vendar pa ni odstopil od svoje namere, ampak je, kakor se je namenil že na začetku, šel nasproti Hanibalu in svoje enote razporedil v Etruriji okoli jezera, ki ga imenujejo Trazimensko.¹⁷

Ko so se vojaki spopadli v borbi mož na moža, je v odločilnem trenutku bitke prišlo do potresa, ki je uničil mesta, prestavil struge rek in razlomil vznožja hribov. Toda čeprav je ta naravna katastrofa udarila s tolikšno silo, nihče od borcev tega sploh ni opazil. Sam Flaminij se je v boju sicer izkazal in dokazal svojo moč, a je padel in z njim elita rimske vojske; ko pa se je preostali del vojske pognal v beg, je prišlo do krvave morije in 15.000 jih je bilo pobitih, prav toliko pa tudi ujetih. Čeprav je Hanibal hotel Flaminijevo truplo pokopati in mu zaradi njegovega poguma izkazati poslednjo čast, ga med mrtvimi ni našel; kako je izginil, je ostala popolna neznanka.

O porazu pri Trebiji ni odkrito spregovoril ne vojskovodja, ki je napisal poročilo, ne poslani glasnik, ampak je bila zmaga lažno razglašena za sporno in dvomljivo; a brž ko je pretor Pomponij izvedel za poraz, je zbral ljudstvo na skupščino, stopil predenj in mu brez prikrievanja in zavajanja naravnost povedal: »Rimljani, premagani smo v veliki bitki, naša vojska je uničena in konzul Flaminij je mrtev. Zato se posvetujte

del oborožitve (meč, kopje ali puščice), medtem ko se za obrambni del oborožitve uporablja termin *arma* (ščit, čelada, oklep); vendar pa v besedilih ta razlika običajno ni upoštevana.

¹⁵ **za ta namen:** tj. za odločilni spopad.

¹⁶ **Kamil:** gl. Kamilov življenjepis.

¹⁷ **Trazimensko:** jezero v Etruriji (zdaj Lago Trasimeno), prizorišče znamenite bitke l. 217 pr. Kr., v kateri je Hanibal popolnoma porazil rimsko vojsko.

glede svoje rešitve in varnosti.« S temi besedami je kakor veter zavel v morje ogromne množice in prestrašil mesto; ob tolikšni osuplosti ljudje niso mogli trezno razmišljati in ne ostati prisebni. Vsi pa so bili soglasno enotnega mnenja, da razmere terjajo oblast enega z neomejenimi pooblastili – in to oblast enega imenujejo diktatura¹⁸ –, in moža, ki bo na tem položaju neomajen in neustrašen; da je edini tak mož Fabij Maksim, kajti s svojim pogumom in značajsko veljavo izpolnjuje vse pogoje, ki jih zahteva dostojanstvo te državniške funkcije; Fabij je ravno v tistem življenjskem obdobju, ko je telo še dovolj močno, da uresničuje zamisli uma, in ko se pogum in preudarnost zlivata v enovito celoto.

4. Ko so torej to sklenili, ko je bil Fabij imenovan za diktatorja¹⁹ in si je sam za poveljnika konjenice izbral Marka Minucija,²⁰ je najprej senat prosil za dovoljenje, da sme v času vojaške odprave jezdit na konju. To namreč ni bilo dovoljeno, saj je prepovedoval nek star zakon, bodisi zato, ker so Rimljani za glavno udarno silo vojske šteli pehoto in je zato prevladovalo prepričanje, da mora poveljnik ostati v bojni vrsti,²¹ ali pa zato, ker so hoteli, da bi bila vsaj v tem opazna odvisnost diktatorja od ljudstva, kajti moč diktatorjeve oblasti je bila v vseh drugih pogledih enako velika kot pri tiranih. Ker je sam Fabij hotel nemudoma pokazati veličino in dostojanstvo svoje funkcije v želji, da bi mu bili meščani bolj pokorni in poslušni, se je v javnosti pojavil v spremstvu 24 liktorjev;²² in ko mu je nasproti prišel drugi konzul,²³ je poslal vodjo liktorjev ter

¹⁸ **diktatura:** gl. *Kamil* op. 1.

¹⁹ **imenovan za diktatorja:** Ker ni bilo konzulov, da bi imenovala diktatorja, kajti Flaminij je padel pri Trebiji, drugi konzul pa je bil Fabij sam, je tokrat izjemoma diktatorja imenovalo ljudstvo, zato je imel Fabij naziv prodiktator (»v. d. diktatorja«). Gl. Livij, *Od ustanovitve mesta* 22, 8.

²⁰ **Marka Minucija:** Mark Minucij Ruf, konzul l. 221 pr. Kr., je zaslovel kot zmagovallec nad Histri in je bil zaradi svojih uspešnih operacij proti Hanibalalu v Fabijevo odsotnosti imenovan za sodiktatorja, kar je unikum, vendar se je kasneje zaradi svoje prenagljenosti – kot opiše tudi Plutarh – sam podvrgel Fabijevo vrhovni diktatorski nadoblasti. Padel je v bitki pri Kanah.

²¹ **v bojni vrsti:** Plutarh uporablja za bojno vrsto izraz »falanga« (gr. *phalanx*), ki je bila sicer makedonska bojna formacija in zelo uspešna v bojih med Grki samimi in v boju proti Perzijcem; ko pa so se grške vojske začele srečevati z rimskimi vojskami, se je izkazalo, da je falanga preživeta, saj so se ob spopadih z rimskimi bojnimi formacijami ob uporabi rimskih bojnih taktik pokazale vse njene slabosti.

²² **liktorjev:** liktorji (lat. *lictiores*), spremljevalci in sluge državnih uradnikov. To službo so lahko opravljali samo svobodni državljani ali osvobojeni sužnji. Liktorje so imeli samo najvišji magistrati: pretorji po 6, konzuli po 12 in diktatorji po 24, včasih tudi nekateri svečeniki. Liktorji so pred magistati nosili fasce, butare šib s sekiro (lat. *fasces cum securi*) kot znamenje sodne oblasti, po njihovem ukazu pa so lahko izvajali aretacije ali nemudoma izvrševali kazni.

²³ **drugi konzul:** Kdo naj bi to bil, se natančno ne ve. Ob srečanju s konzulom je moral vsakdo ravnati tako, kot je ob tej priložnosti Fabij.

ukazal, naj liktorje odpusti, sam pa je odložil znamenja svoje službe in mu šel nasproti kot navaden državljan.

Po tem je začel z najlepšim možnim začetkom: z bogovi; ljudem je pojasnil, da so pred kratkim doživeli poraz zaradi vojskovodjevega zanemarjanja in neupoštevanja božanstva, ne zaradi nesposobnosti vojakov, ob tem pa jih je spodbujal, naj se ne bojijo sovražnikov, ampak naj si pridobivajo naklonjenost bogov in naj jih častijo; s to svojo spodbudo ni širil praznoverja, ampak je s pobožnostjo utrjeval njihov pogum in z upi na pomoč bogov odpravljaj in blažil strah pred sovražniki. Tedaj so se obrnili po nasvet tudi na številne skrivnostne in za Rimljane koristne knjige, imenovane sibilinske;²⁴ menda so se nekatere v njih zapisane prerokbe ujemale z nesrečnimi dogodki, ki so tedaj doleteli Rim. Tistega, kar je bilo v njih zapisano, ni smel izvedeti nihče drug; zato je diktator stopil med ljudstvo in bogovom obljubil, da jim bo žrtvoval celoten letni prirastek koz, prašičev, ovc in govedi, kolikor jih bodo do naslednjega poletja²⁵ vzredili hribi, ravnice, reke in livade Italije, da jim bo priredil glasbene in gledališke igre v vrednosti 333 sestercijev in 333 denarijev ter še eno tretjino zraven. To znaša 83.583 drahem in 2 obola. Težko bi pojasnili, zakaj so določili točno to vsoto; morda so s tem hoteli proslaviti pomen števila 3, ker je po naravi popolno, prvo od neparnih števil in začetek množine, v sebi skriva prve razlike in osnove vsakega števila, jih meša in usklajuje v celoto.

5. Tako je Fabij misli ljudskih množic navezal na božansko prerokbo in jih opogumil glede prihodnosti, sam pa je vse upe na zmago položil vase, prepričan, da bog naklanja uspehe, če je človek pogumen in preudaren; in Hanibalu se je posvetil ne zato, ker bi se hotel pomeriti z njim v odločilnem spopadu, ampak je načrtoval, da bo trl in slabil njegovo moč z zavlačevanjem, pomanjkanje s svojimi zadostnimi zalogami in maloštevilnost njegove vojske z množico vojakov, ki jih je imel na voljo. Zato je vedno taboril na goratih krajih izven dosega sovražne konjenice in grozil z višjih položajev; ko je sovražnik miroval, je miroval tudi sam, ko se je premikal, se je spuščal v vrhov, ga v loku obšel in se pojavljal v tolikšni razdalji, da ga ni bilo mogoče proti njegovi volji prisiliti v

²⁴ **sibilinske:** Sibilinske knjige, ki so dobile ime po Sibili, prerokinji iz mesta Kume v Kampaniji, so bile zbirka prerokb, ki jih je menda kralju Tarkviniju Ošabnemu prodala sama Sibila. Nanje so se Rimljani obračali po nasvet v časih stiske. Hranili so jih v kamniti votlini pod svetiščem Kapitolskega Jupitra, kjer so zgorele l. 83 pr. Kr. v požaru. Nato so Rimljani ponovno pripravili podobno zbirko prerokb, ki jo je dal Avgust shraniti v Apolonovem svetišču na Palatinu. V 5. st. po Kr. jih je skupaj s svetiščem dokončno uničil Teodozije in Honorije vojskovodja Stiliho.

²⁵ **do naslednjega poletja:** t. i. *ver sacrum* »sveto poletje« (gl. Livij, *Od ustanovitve mesta* 22, 10).

spopad in je sovražnikom s samim odlašanjem zbuja strah, da se bo vsak trenutek spopadel z njimi. Ker pa je kar pustil, da čas mineva, so ga vsi prezirali, v taboru so o njem grdo govorili, sovražnikom se je kajpak zdel strahopetec in popolna ničla, samo enemu ne: Hanibal. Samo ta je doumel njegovo sposobnost in taktiko, s katero se je namenil vojskovati; sklenil je, da je treba moža s kakšno koli zvijačo ali s silo prisiliti v spopad, sicer je s Kartazani konec, ker ne morejo uporabiti svoje oborožitve, v kateri so močnejši, tisto, v čemer zaostajajo za Rimljani, to pa sta število mož in količina zalog, pa se zmanjšuje in porablja v nedogled; posegal je po vseh možnih strateških načrtih in prijemih, kakor dober atlet ga je preizkušal in iskal mesto, da bi ga zgrabil; Fabija je napadal, vnašal zmedo v njegovo vojsko, ga vodil zdaj sem, zdaj tja, vse z namenom, da bi ga odvrnil od njegovega neomajnega načrta.

A njegov načrt je bil trden in Fabij se ni pustil odvrniti od njega, saj je bil prepričan v uspeh; težave pa mu je povzročal poveljnik konjenice Minucij, ki je bil željan bitke v nepravem trenutku in zelo drzen: ta je zavajal vojsko in v njej zbudil blazno bojno strast in prazne upe; vojaki so se Fabiju rogali in ga prezirljivo imenovali Hanibalov pedagog,²⁶ Minucij pa je veljal za velikega moža in vojskovodjo, vrednega Rima. Zato je postal še prevzetnejši in oholejši; posmehoval se je strategiji taborjenja po vrhovih, češ: »Diktator znova in znova pripravlja lepa gledališča, da gledamo predstave pustošenja in požiganja Italije!«; Fabijeve prijatelje je spraševal, ali pelje svojo vojsko v nebo, ker je obupal nad zemljo, ali pa beži pred sovražnikom in si za zaščito jemlje oblake in megle. Ko so prijatelji o tem poročali Fabiju in mu svetovali, naj tvega nevarnost in naredi konec slabemu slovesu, je ta dejal: »Če bi se v strahu pred sramotanjem in opravljanjem odrekel svojim načrtom, bi se izkazal večjega strahopetca, kot se trenutno zdi, da sem. Kajti strah za domovino ni sramoten, osuplost nad mnenjem ljudi, obrekovanji in poniževanji pa ni lastnost moža, vrednega tako uglednega položaja, kot je moj, ampak je lastnost človeka, ki je suženj neumnežev, katerih vladar in gospodar bi moral biti.«

6. Nato je Hanibal naredil napako. Ker je hotel vojsko spraviti stran od Fabija in doseči ravnice z bogato pašo, je vodičem ukazal, naj ga takoj po večerji popeljejo do Kazina.²⁷ Ker pa ti zaradi Hanibalove barbarske govornice²⁸ imena mesta niso točno razumeli, so njegove vo-

²⁶ **pedagog**: lat. *paedagogus*, gr. *paidágogos* »pedagog«, »vzgojitelj«, na tem mestu tudi v pomenu »voditelj otroka«. To je bil običajno suženj, ki je otroka spremljal v šolo in iz nje.

²⁷ **Kazina**: Kazin, mesto v Laciju ob reki Kazin s trdnjavo (na njenem mestu danes stoji Montecassino).

²⁸ **barbarske govornice**: = tuje govornice. Izraz tu nima slabšalnega pomena.

jaške sile nemudoma popeljali na mejo s Kampanijo v mesto Kazilin,²⁹ skozi katerega teče reka [Lotron], ki jo Rimljani imenujejo Vulturum,³⁰ in mesto deli na dva dela. To področje je sicer obdano z gorami, dolina pa se odpira proti morju, kjer se reka razliva in tvori močvirja, v njej so visoke peščene sipine, končuje pa se na morski obali, ki je zelo valovita in je ob njej težko pristati. Ko se je Hanibal tam spuščal v dolino, ga je Fabij, ki je poznal poti, obšel, postavil 4000 težkooborožencev in mu zaprl izhod; ostalo vojsko je razpostavil na druge okoliške vzpetine, z najlažje oboroženimi in najbolj mobilnimi enotami pa je napadel začelje sovražne vojske; povzročil je zmedo v vsej vojski in pobil okoli 800 sovražnih vojakov. Ko je Hanibal ugotovil, da je na napačnem položaju in v nevarnosti, je hotel vojsko spraviti proč od tam; vodiče je dal pribiti na križ in opustil je misel, da bi se s silo prebil skozi sovražne vrste in se spopadel z njimi, saj so obvladovali prelaze. Ker pa je vsem njegovim vojakom pogum splahnel, ker so bili zelo prestrašeni in prepričani, da jih od vseh strani obdajajo same težave, ki jim ne morejo ubežati, se je odločil, da bo sovražnike ukanil z zvijačo. Ta pa je bila takšna.

Ukazal je, naj vzamejo okoli 2000 zaplenjenih goved in jim za vsak rog zavežejo baklo, sveženj šib ali suhega dračja, nato pa naj te bakle ponoči na dano znamenje prižgejo in naj goveda ženejo proti prelazom ob soteskah in sovražnih stražah. Medtem ko so možje, ki jim je bil dan ukaz, pripravljali ta manever, je Hanibal dvignil ostalo vojsko in jo počasi peljal naprej, saj je bila že noč. Dokler je bil ogenj majhen in je ožigal les, je šlo gnano govedo proti vznožju vzpetin mirno, ovčarji in govedarji, ki so opazovali z vrhov, pa so se čudili plamenom, ki so goreli na vrhu rogov, kakor da bi ob sojih mnogih plamenic na gosto korakala vojska. Ko pa so rogovi dogorevali do korena in je ogenj začel ožigati živo meso, so goveda bezljala od bolečine, stresala z glavami in se medsebojno zasipala s številnimi ogorki, nič več niso hodila urejeno, ampak so vsa prestrašena in ob hudih bolečinah z gorečimi konci repov in čeli v stapedu drvela po gorah ter vsevprek širila požar po gozdu, skozi katerega so bežala. Za Rimljane, ki so varovali prelaze, je bil to strašen prizor; plameni so bili namreč podobni plamenicam, ki jih nosijo ljudje med tekom, kar jih je zelo vznemirilo in prestrašilo, saj so mislili, da jih sovražniki napadajo zdaj tu, zdaj tam in jih obkoljujejo z vseh strani. Zato si niso upali ostati na svojem mestu, ampak so zapuščali soteske in se umikali h glavnini vojske. In v tistem trenutku so Hanibalovi lahkooboroženci dosegli prelaze in jih zasedli, ostala vojska pa se je zdaj že brez strahu bližala in vlekla s seboj obilico težkega plena.

²⁹ **Kazilin:** mesto v Kampaniji ob reki Vulturum.

³⁰ **Vulturum:** reka v severni Kampaniji, ki se pri mestu Vulturum na meji med Kampanijo in Lacijem izliva v Tirensko morje.

7. Fabiju je uspelo še ponoči opaziti zvižajo (nekatera od razkropljenih bežečih govedi so namreč prišla v roke njegovim vojakom), vendar je v strahu pred zasado v temi vojsko držal pod orožjem in se ni ganil. Ko pa se je zdanilo, je preganjal sovražnika in napadel začelne vojake; na neugodnem položaju je prihajalo do spopada mož na moža in do hudega meteža, dokler Hanibal s čela vojske ni poslal urne lahkooborožence iz vrst Iberijcev,³¹ ki so bili dobri planinci, ti pa so napadli težkooborožene rimske pešake, jih nemalo pobili³² in Fabija prisilili k umiku. Tedaj je bil Fabij deležen še hujšega sramotenja in zaničevanja. Ker se je odrekel drznemu opiranju na oboroženi spopad, da bi Hanibala porazil s preiščenostjo in preudarnostjo, je bilo očitno, da so ga porazili enaki manevri in da ga je nasprotnik taktično prekosil.

Ker pa je Hanibal hotel še bolj razvneti jezo Rimljanov na Fabija, je, ko je prišel do njegovih posestev, ukazal, naj vsa druga posestva požigajo in uničujejo, samo za njegova je prepovedal, da bi se jih dotaknili,³³ postavil je celo stražo, ki ni dovolila, da bi tam delali škodo ali ropali. Ko so sporočila o tem prišla v Rim, so se obrekovanja na Fabijev račun še okrepila; ljudski tribuni so pred ljudstvom na veliko rjovel zoper njega, najbolj na pobudo in ščuvanje Metilija, ki Fabija sicer ni sovražil, bil pa je sorodnik poveljnika konjenice Minucija in je mislil, da z obrekovanjem Fabija krepi Minucijevo slavo; tudi senat je bil besen nanj, najbolj pa mu je očital dogovorjene pogoje glede vojnih ujetnikov. Fabij in Hanibal sta se namreč dogovorila, da ujetnike zamenjata po načelu mož za moža, če pa bi jih bilo na eni strani več, potem tisti, ki jih dobi, za vsakega plača 250 drahem. Ko je torej prišlo do izmenjave mož za moža, so ugotovili, da je pri Hanibalu ostalo še 240 Rimljanov, in za te je senat sklenil, da ne pošlje odkupnine, vrh tega pa je Fabija dolžil, da na neprimeren in nekoristen način skuša nazaj dobiti može, ki so zaradi strahopetnosti postali plen sovražnikov. Ko je Fabij to izvedel, je umirjeno prenesel bes someščanov; ker pa denarja³⁴ ni imel in ker je bilo zanj nevzdržno, da bi prekršil Hanibalu dano besedo in da bi pozabil na svoje someščane, je v Rim poslal sina z ukazom, naj proda posestva in mu denar nemudoma prinese v tabor. Ko je mladenič prodal posestva in se hitro vrnil, je Fabij Hanibalu poslal odkupnino in dobil ujetnike nazaj; in čeprav so mu pozneje hoteli mnogi odkupnino vrniti, je ni sprejel od nikogar, ampak je dolg vsem odpisal.

8. Ko so ga po tem svečeniki poklicali v Rim, da bi opravil neka

³¹ **Iberijcev:** Iberijci, prebivalci antične Hispanije. Iberija ali Hiberija je eno od antičnih imen za Španijo.

³² **nemalo pobili:** menda 1000.

³³ **dotaknili:** Enako taktiko je ubral spartanski kralj Arhidam, ko je hotel zbuditi sum zoper Perikla (prim. *Perikles* 33).

³⁴ **denarja:** sc. za odkup zajetih vojakov.

žrtvovanja, je vojsko predal Minuciju; izrecno mu je ukazal, naj se kot poveljnik z neomejenimi pooblastili ne spušča v spopade in naj se ne zapleta s sovražniki, ukaz pa je podkrepil tudi s številnimi svarili in prošnjami; a Minucij se za to ni niti najmanj zmenil in je nemudoma je začel pritiskati na sovražnike. Ko je enkrat opazil, da je Hanibal večino vojakov poslal zbirat živež, je napadel preostanek vojske, ga potisnil za njihov okop, jih kar dosti pobil in jih vse navdal s strahom, da jih bo začel oblegati. Ko pa se je Hanibalova vojska znova zbrala v taboru, se je Minucij varno umaknil in tako se je njegov napuh neizmerno okreplil, vojsko pa je navdal z bojevito drznostjo. Napihnjena govornica o tem uspehu se je hitro razširila po Rimu. Ko je Fabij to izvedel, je dejal, da se bolj boji Minucijevega uspeha [kot neuspeha], ljudstvo pa je bilo vznihčeno in se je veselo stekalo na Forum; ljudski tribun Metilij je stopil na govorniški oder in nagovoril ljudstvo; v govoru je hvalil Minucija, Fabija pa je obtoževal, in sicer ne več mlačnosti in strahopetnosti, ampak že kar izdaje, hkrati pa je dolžil tudi druge najvplivnejše može in prvake, da so se te vojne že od samega začetka lotili z namenom, da zatrejo oblast ljudstva in da v mestu nemudoma vzpostavijo monarhično oblast, ki ne odgovarja nikomur, oblast, ki bo z zavlačevanjem vojaških operacij Hanibalu dala možnost, da si utrdi položaj, in pa čas, da kot obvladovalec Italije znova dobi okrepitev iz Afrike.

9. Fabij je pristopil in se sploh ni nameraval zagovarjati pred ljudskim tribunom; rekel je, da je treba kar najhitreje opraviti darovanja in svete obrede, da lahko gre k vojski in kaznuje Minucija, ker se je kljub njegovi prepovedi spopadel s sovražniki; tedaj pa je ljudstvo zagnalo vik in krik, češ da bo Minucijevo življenje v nevarnosti. Diktator namreč lahko vsakogar pahne v ječo in kaznuje s smrtjo brez sodne obravnave; menili so, da je Fabijev bes, ki je bil izzvan kljub temu, da je bil sicer zelo blagega značaja, hud in nepomirljiv. Zato se je ostala množica zbala in utihnila; Metilij, ki je bil kot ljudski tribun nedotakljiv (ko je izbran diktator, je to namreč edina magistratura, ki ne izgubi pooblastil, ampak ostaja kljub razveljavitvi ostalih),³⁵ pa je močno apeliral na čustva ljudstva in ga prosil, naj ne zavrže Minucija in naj ne dovoli, da bi doživel tisto, kar je Manlij Torkvat storil svojemu sinu,³⁶ ki mu je,

³⁵ **nedotakljiv ... ostalih:** Ljudski tribuni so imeli pravico nedotakljivosti oz. sakrosanktnosti (lat. *sacrosanctus* »nedotakljiv«, »neoskrunljiv«, »neranljiv«, »sakrosankten«, pa tudi »presvet«, »nadvse svet«), enako kot npr. vestalke (prim. *Kamil* 20 in op. 85). Prav zaradi nedotakljivosti so si rimski cesarji za stalno naredili tudi naziv ljudskega tribuna.

³⁶ **Manlij Torkvat ... sinu:** Leta 340 pr. Kr., v času spopadov z Latinci, sta konzula prepovedala dvoboje. Kljub prepovedi pa se je sin Tita Manlija Torkvata, enega od konzulov, pred bitko na izziv latinskega vojskovodje Geminija Metija spopadel z njim in ga premagal. Oče je dal sina zaradi nepokorščine usmrtiti.

potem ko se je izkazal v boju in bil kot zmagovalec ovenčan, dal s sekiro odsekati glavo, ampak naj Fabiju odvzame tiransko oblast in položaj zaupa nekomu, ki ga zmore in ga je pripravljen reševati.

Ljudi so te besede sicer ganile, a si Fabija niso upali prisiliti, da bi odložil svojo samovlado, čeprav je izgubil ugled, izglasovali pa so, da je Minucij enakopraven pri poveljevanju in da naj nadaljuje vojno z enakimi pooblastili kot diktator, kar se v Rimu prej še nikoli ni zgodilo, nekoliko kasneje pa se je znova po nesreči pri Kanah.³⁷ Tedaj je bil namreč diktator Mark Junij v vojaškem taboru, ker pa je bilo treba v Rimu dopolniti senat, saj je veliko senatorjev v bitki padlo, so za drugega diktatorja izbrali Fabija Buteona.³⁸ Razlika pa je v tem, da je Buteo, potem ko je stopil pred ljudstvo, izbral može in dopolnil senat, še istega dne odpustil liktorje in pobegnil svojemu spremstvu, se pognal v množico in se pomešal z njo, ostal na Forumu in se kot navaden državljani ukvarjal z urejanjem neke zasebne zadeve.

10. Ko je ljudstvo Minuciju dalo enaka pooblastila kot diktatorju,³⁹ je mislilo, da je okrnilo Fabijevo moč in ga povsem ponižalo; vendar pa moža niso pravilno ocenili. Njihovo nevednost namreč Fabij ni štel za svojo nesrečo, ampak je ravnal enako kot filozof Diogen,⁴⁰ ki je na izjavo nekoga: »Tile te zasmehujejo!«, odgovoril: »Toda jaz se ne pustim zasmehovati!«, saj je bil prepričan, da so zasmeha deležni samo tisti, ki dovoljujejo, da jih ta prizadene, in se ob takih stvareh vznemirjajo, in je vse, kar ga je doletevalo, prenašal ravnodušno brez sleherne prizadetosti in je s tem dokazoval trditev filozofov,⁴¹ da plemenitega in vrlega moža ni moč žaliti in sramotiti. Nespametnost ljudskih množic ga je mučila zato, ker je škodovala skupni koristi, saj so dale priložnost možu, ki je za to vojno gojil nezdrave ambicije. In v strahu, da bi ta, zaradi puhle slave in nečimrnosti popolnoma poblazneli mož ne zagrešil prehitro česa hudega, je Fabij skrivaj odšel iz mesta; ko je prišel v tabor in ugotovil,

³⁷ **nesreči pri Kanah:** l. 216 pr. Kr. (gl. poglavje 16). Plutarh – verjetno po zgledu rimskih zgodovinarjev – uporabi izraz »nesreča«, ne »poraz« (prim. *Kamil* op. 98).

³⁸ **Fabija Buteona:** Mark Fabij Buteo, konzul l. 245 pr. Kr., udeleženec v spopadih na Siciliji, cenzor l. 241, diktator l. 216. Prim. Livij, *Od ustanovitve mesta* 23, 22 in nasl. Omenjena dopolnitev števila senatorjev je bila izredna; redno se je senat dopolnjeval z višjimi magistrati (konzuli, pretorji) po zaključku njihovega službovanja.

³⁹ **enaka pooblastila kot diktatorju:** Plutarh izenačuje oba primera (Minucijevega in Buteonovega), kar pa ni povsem upravičeno, kajti Minucij je ostal *magister equitum* (gl. *Kamil* op. 15), ni pa imel neomejenih diktatorskih pooblastil.

⁴⁰ **Diogen:** kiniški filozof iz Sinope (ok. 400–325 pr. Kr.), Antistenov učenec, najpomembnejši predstavnik kiniške šole, oster kritik družbenih norm, poosebljenje ideala samozadostnosti in skromnosti (menda je celo živel v sodu).

⁴¹ **trditev filozofov:** sc. stoikov.

da Minucija ni več mogoče brzdati, ampak da hoče v svojem težaštvu in zaslepljenosti sam imeti v rokah vrhovno poveljstvo, pri katerem bi se s Fabijem izmenjevala, na to ni pristal, ampak si je z njim razdelil vojsko, misleč, da bo sam delu vojske poveljeval uspešneje kot izmenično celotni vojski. Prvo in četrto legijo je vzel sam, drugo in tretjo pa je prepustil njemu, enako pa so bile razdeljene tudi zavezniške čete. Ko se je Minucij veselo bahal, ker je bil zaradi njega ugled najvišje in najmogočnejše magistrature okrnjen in ponižan, ga je Fabij opominjal, da se ne bojuje proti Fabiju, ampak, če je pameten, s Hanibalom; če pa bi se rad prepiral tudi s svojim stanovskim kolegom, naj pazi, da bi se ne izkazalo, da mož, ki so ga meščani počastili in naredili za zmagovalca, posveča manj pozornosti njihovi rešitvi in varnosti kot pa mož, ki je bil premagan in osramočen.

11. Toda Minucij je v vsem tem videl starčevsko licemerstvo; vzel je torej vojsko, ki mu je pripadla, in se sam utaboril ločeno od Fabija;⁴² toda Hanibal je prav dobro vedel, kaj se dogaja in je prežal na vsako podrobnost. Med njim in Rimljani je bil grič, ki ga ni bilo težko zasesti, če pa bi ga zasedli, bi bil za tabor zanesljivo oporišče, primerno v vseh ozirih. Če si okoliško ravnico pogledal od daleč, je bila ravna in gladka, saj na njej ni bilo rastlinja, bilo pa je nekaj manjših jarkov in drugih udolbin. Čeprav bi mogel Hanibal ta grič prav zlahka skrivaj zasesti, ga prav zato ni hotel, ampak ga je pustil kot potencialni povod za bitko. Ko pa je opazil, da se je Minucij ločil od Fabija, je ponoči v jarke in udolbine razkropil nekaj vojakov, zarana pa jih je brez prikrivanja znatno število poslal osvojiti grič, da bi Minucija pripravil do spopada za ta položaj.

In to se je tudi zgodilo. Najprej je namreč Minucij poslal lahkooborožene enote, nato konjenike, končno pa, ko je videl, da prihaja Hanibal na pomoč svojim vojakom na griču, se je s celotno vojsko⁴³ v bojni razporeditvi spustil na ravnico. Spustil se je v hud spopad in odbijal vojake, ki so streljali z griča, se zapletal v spopad in ohranjal ravnotežje, dokler Hanibal, ki je opazil, da je Minucij krasno nasedel zvižaji in da je vojakom v zasedi pustil hrbet nezavarovan, ni dal dvigniti dogovorjenega znamenja. Ko so se nato od vsepovsod začeli pojavljati njegovi vojaki, ko so napadali z glasnim kričanjem in pobijali začetne vojake, sta Rimljane navdajala nepopisna zmeda in strah, Minucijeva drznost je bila zlomljena; plašno se je oziral zdaj k nemu,

⁴² **ločeno od Minucija:** Kot poroča Polibij (*Žgodovina* 3, 104), se je utaboril približno 2,5 km stran od Fabija.

⁴³ **s celotno vojsko:** Livij poroča (*Od ustanovitve mesta* 22, 28) o 5000 konjenikih in pešakih, Polibij (*Žgodovina* 3, 104) pa o 5000 lahkih oborožencev in drugih pehotnih enot ter 500 konjenikih.

zdaj k drugemu poveljniku, saj si nihče ni upal ostati na mestu, ampak so se vsi podajali v beg, ki pa ni prinašal rešitve. Numidijci so namreč že obvladovali položaj, krožno so jezdili po ravnici in pobijali vojake, ki so se razprševali.⁴⁴

12. Medtem ko so bili Rimljani v tako hudih težavah, pa Fabiju nevarnost ni ostala skrita, ampak je očitno že vnaprej predvidel rezultat in je imel vojsko pod orožjem in pripravljeno v bojni razporeditvi; skrbno je spremljal dogajanje, in to ne po glasnikih, ampak je sam opazoval pred okopom. Ko je torej uvidel, da Minucijevo vojsko obkoljujejo in da vlada v njej zmeda, ko je zaslišal vpitje in to ne vojakov, ki vztrajajo na mestu, ampak vojakov, ki so vsi iz sebe od strahu in bežijo, se je udaril po stegnu, glasno zastokal in rekel navzočim: »Herakles, koliko hitreje, kot sem pričakoval, in koliko počasneje, kot je kazala njegova lastna prenegljenost, je Minucij uničil samega sebe!«; nato je ukazal, naj dvignejo bojna znamenja in naj vojska sledi, ter zakričal: »Zdaj, vojaki, naj vsakdo hiti in naj misli na Marka Minucija! Je namreč sijajen mož in rodoljub. Če pa je v svoji prenegljenosti, da bi pregnal sovražnike, zagrešil napako, ga bomo obsojali kdaj drugič.«

Takoj ko se je Fabij pojavil, je Numidijce, ki so jezdili po ravnici, pognal v beg in jih razkropil; nato je šel nad tiste, ki so Rimljane napadali izza hrbta in pobijal vse, ki so mu prišli na pot, večina pa se jih je umaknila in zbežala, preden bi bili odrezani in obkoljeni tako, kakor so sami naredili z Rimljani. Ko je Hanibal videl preobrat in Fabija, kako se z močjo, ki je njegovim letom ne bi pripisal, prebija skozi vrste bojujočih se vojakov navzgor k Minuciju na grič, je ustavil bitko, s trobento dal znamenje za umik in popeljal Kartazane k njihovemu okopu, medtem ko so se Rimljani veselo vračali. Menda je ob odhodu sam Hanibal prijateljem o Fabiju v šali rekel nekaj takega: »Vam nisem za ta oblak, ko je sedel na vrhovih, večkrat govoril, da se bo enkrat utrgal z orkansko nevihto in deževjem?«

13. Po bitki je Fabij sovražnikom, ki jih je pobil, snel bojno opravo in se umaknil, ne da bi izrekel eno samo oholo ali žal besedo o svojem stanovskem kolegu; Minucij pa je zbral svojo vojsko in rekel: »Možje, sobojevniki, ne narediti nobene napake pri velikih podvigih presega človeške zmogljivosti, da pa človek, ki je zagrešil napako, svoje neuspehe uporabi kot nauke za v prihodnje, to pa je lastnost poštenega in razumnega človeka. Zato jaz priznam, saj imam le malo razlogov, da bi se pritoževal nad svojo usodo; več razlogov imam, da jo hvalim. Tisto namreč, česar toliko časa nisem razumel, sem se naučil v majhnem delu dneva s tem, ko sem zase spoznal, da nisem sposoben povelevati drugim, ampak moram biti pod poveljstvom drugega in da ne

⁴⁴ Numidijci ... jezdili: Numidijci so sloveli kot odlični jezdec.

smem častihlepno stremeti za zmago nad tistimi,⁴⁵ od katerih je lepše biti premagan. Vam je pri vsem drugem vodja diktator, v izkazovanju hvaležnosti njemu bom pa vodja jaz sam, in sicer tako, da ga bom prvi ubogal in bom prvi izpolnjeval njegov ukaz.«

To je dejal, ukazal, naj dvignejo legijske orle⁴⁶ in naj jim vsi sledijo, ter jih popeljal k Fabijevemu okopu. Vstopil je in šel k poveljniškemu šotoru,⁴⁷ tako da so se vsi čudili in bili v negotovosti. Ko je Fabij prišel pred šotor, je predenj spustil bojna znamenja⁴⁸ in ga sam z močnim glasom pozdravil kot očeta, njegovi vojaki pa Fabijeve vojake kot patrone.⁴⁹ Tako osvobodenci naslavljajo može, ki so jim dali svobodo.

Ko se je vse umirilo, je Minucij rekel: »Danes si izbojeval dve zmagi, diktator: s pogumom nad Hanibalom, s preudarnostjo in plemenitostjo pa nad svojim stanovskim kolegom; s prvo si nas rešil, druga pa je bila v poduk nam, ki smo bili poraženi: Hanibal nas je porazil nam v sramoto, ti pa si nas porazil nam v slavo in rešitev. Naslavljam te »plemeniti oče«, kajti častnejšega naziva ne poznam, ker je ta tvoja usluga večja od usluge mojega očeta. On me je samo spočel, ti pa si moj rešitelj in skupaj z mano tudi rešitelj teh mojih vojakov.«⁵⁰ S temi besedami je Fabija objel in ga poljubil. Bilo je videti, kako tudi vojaki počnejo isto; objemali so drug drugega okoli vratu in se poljubljali in tabor so napolnjevali veselje in solze sreče.

14. Po tem je Fabij odložil svojo oblastniško službo in znova so izbirali konzule. Prvi med njimi so še naprej ohranjali taktiko vojskovanja, ki jo je uvedel Fabij, to je bojevanje z izogibanjem odkritega spopada s Hanibalom, z zagotavljanjem pomoči zaveznikom in preprečevanjem

⁴⁵ **nad tistimi:** Ta množina se nanaša na Fabija.

⁴⁶ **legijske orle:** Legijski orli (lat. *aquilae*) so bili bojno znamenje rimske legije. Okoli l. 100 pr. Kr. je Marij kot skupni znak legije uvedel srebrnega orla (pozneje so uporabljali tudi zlatega), ki je z razširjenimi krili sedel na vrhu z železom okovane palice.

⁴⁷ **k poveljniškemu šotoru:** Poveljniški šotor ali pretorij (lat. *praetorium*) je bil središče tabora rimske vojske; ni bil le prebivališče vojskovodje, ampak tudi glavni štab in posvetovališče. Vrata poveljniškega šotora (lat. *porta praetoria*) so bila običajno vedno obrnjena proti sovražniku.

⁴⁸ **bojna znamenja:** lat. *vexilla* »vojaški praporji«, »vojaške zastave«, ki so bili znamenja maniplov, zlasti pa konjeniških oddelkov.

⁴⁹ **patrone:** Institucija patronata je bila v Rimu način povezovanja revnejših posameznikov z bogatimi in vplivnimi meščani. Patron (lat. *patronus* »pokrovitelj«, »zaščitnik«, »zastopnik«, »branitelj«) je kot zaščitnik zastopal nižje rangiranega revnejšega posameznika (klienta, lat. *cliens*) na sodiščih in mu finančno pomagal, klient pa mu je v zameno za to zastopništvo in pomoč dajal politično in splošno podporo.

⁵⁰ **mojih vojakov:** Plutarh Minucijev nagovor bombastično zasnuje kot slavilni govor.

odpadništva; ko pa je konzul postal Terencij Varo,⁵¹ mož neuglednega rodu, ki je bil za časa svojega življenja znan po prilizovanju množicam in zaletavosti, je bilo takoj jasno, da bo zaradi svoje neizkušenosti in predrznosti vse postavil na kocko. Na ljudskih skupščinah je namreč vpil, da bo vojna trajala, dokler bo mesto imelo takšne vojskovodje, kot je Fabij, da pa bo sam sovražnike premagal še isti dan, kot jih bo zagledal. Ob takšnih nagovorih je tudi zbiral in novačil tako veliko vojsko, kakršne Rimljani še nikoli niso uporabili proti nobenemu sovražniku. Za bitko je bilo namreč na veliko grozo Fabija in vseh razumnih Rimljanov razvrščenih 88.000 mož; ti namreč niso imeli upanja, da si bo mesto lahko opomoglo, če bo izgubilo toliko mož na vrhuncu svojih moči.

Prav zato je Fabij Terencijevega sokonzula Emilija Pavla,⁵² moža z izkušnjami iz mnogih vojn, ki pa ga ljudstvo ni maralo in se je tudi sam bal ljudstva zaradi neke denarne kazni, ki mu jo je naložilo, spodbujal in opogumljal, naj brzda Terencijevo podivjanost; pojasnil mu je, da bo za domovino s Hanibalom bojeval enako hud boj kot s Terencijem; Terencij se namreč želi čim prej spopasti, ne da bi vedel, v čem je njegova moč, Hanibal pa se želi čim prej spopasti zato, ker se zaveda svoje šibke točke. Rekel je: »Pavel, jaz si bolj zaslužim, da mi verjameš pri oceni Hanibalovega položaja, in zagotavljam ti: če se to leto nihče ne bo spopadel z njim, bo mož ostal v Italiji in bo z njim konec ali pa jo bo v begu zapustil, saj tudi sedaj, ko se zdi, da je zmagovalec in gospodar, nihče od sovražnikov ni prestopil na njegovo stran, od vojske, ki jo je pripeljal od doma, pa mu ni ostala niti tretjina.« Nato je baje Pavel dejal: »Zame, Fabij, če gledam le svoj prid, je bolje, da padem pod kopji sovražnikov, kot pa da znova pod glasovnicami someščanov; če pa je država v takem položaju, bom skušal veljati za dobrega poveljnika bolj v tvojih očeh, kot pa v očeh vseh drugih, ki silijo v prav nasprotno.« S takšno odločitvijo je Pavel odrinil na vojno.

15. Toda Terencij je izrabil pravico, da je izmenoma poveljeval po en dan; utaboril se je nasproti Hanibalu ob reči Avfid pri vasici, imenovani Kane,⁵³ in ob svitu razobesil znamenje za bitko (to je bila

⁵¹ **Terencij Varo:** rimski konzul in vojskovodja, ki ga je l. 216 pr. Kr. pri Kanah porazil Hanibal. Zgodovinsko izročilo govori o njem kot o mesarjevem sinu, ki je obogatel in se z demagoškim prilizovanjem množicam povzpел do visokega položaja; zato Plutarh pravi »mož neuglednega rodu«, čeprav je ocena verjetno pretirana. Po porazu je služboval kot prokonzul v Picenu (215–213), nato kot propretor v boju proti Hanibalu (208–207), l. 200 pa je bil odposlanec v Afriki.

⁵² **Emilija Pavla:** Lucij Emilij Pavel, konzul l. 219 pr. Kr., zmagovalec nad Demetrijem Faroškim v 2. ilirski vojni, l. 218 odposlanec v Kartagini, kot konzul l. 216 poražen v bitki pri Kanah, kjer je tudi padel.

⁵³ **Kane:** (= »Trstenik«, »Trstje«), vasica v Apuliji, prizorišče Hanibalove zmage nad Rimljani l. 216 pr. Kr. Prim. Polibij, *Zgodovina* 3, 107–118; Livij, *Od ustanovitve mesta* 22, 43–49.

škrlatna halja,⁵⁴ razobešena nad poveljnikovim šotorom), tako da so bili sprva tudi Kartażani vznemirjeni, ko so videli drznost rimskega vojskovodje in veliko število vojakov v taboru, medtem ko njih ni bilo niti pol toliko. Hanibal pa je vojski ukazal, naj se oboroži, sam odjezdil s peščico spremljevalcev na grič, ki se je blago spuščal, in opazoval sovražnike, ki so že bili postavljeni v bojno formacijo. Ko je eden od njegovih spremljevalcev po imenu Gizgon, ki je bil po veljavi Hanibalu enakovreden, rekel, da ga čudi veliko število sovražnikov, se je Hanibalovo obličje zresnilo in je dejal: »Gizgon, opazil pa nisi nečesa še bolj čudnega.« In ko ga je Gizgon vprašal, kaj neki je to, je odgovoril: »Da od te gromozanske množice ljudi nikomur ni ime Gizgon.« Ker je bila ta dovtipna misel izrečena povsem nepričakovano, je vse popadel smeh in ko so se spuščali z griča, so šalo pripovedovali vsem, ki so jih srečevali, tako da se je kopica vojakov prešerno smejala, možje iz Hanibalovega spremstva pa zaradi smeha kar niso mogli priti k sebi. Ko so Kartażani to videli, so se opogumljali, saj so sklepali, da vojskovodja močno in globoko prezira sovražnike, če se takole smeje in šali kljub grozeči nevarnosti.

16. V tej bitki je Hanibal posegel po taktičnih zvijačah in prva je bila ta, da je izkoristil prednost položaja, tako da je imel veter v hrbet; ta se je namreč kakor orkan, ki ga spremljajo žareči bliski, zaganjal na zemljo, dvigajoč s peščenih odprtih ravníc grozen oblak prahu in ga gnal preko bojne vrste Kartażanov na Rimljane, jim ga nosil v obraz, ti pa so gledali stran in v njihovih vrstah je naraščal nered. Druga zvijača je bila povezana z bojno razporeditvijo; najmočnejši in najbojevitejši del vojaških sil je razporedil na obeh straneh na sredini, sam osrednji del pa je napolnil z najslabšimi vojaki in ga uporabil kot klin daleč pred ostalo bojno vrsto; najelitnejšim enotam ob straneh pa je dal naslednje navodilo: ko bodo Rimljani potolkli osrednji del in ga napadali tam, kjer bo odpor najmanjši, ko bo ta z umikom puščal vmes prazen prostor in se bodo znašli znotraj kartažanske bojne vrste, naj se z obeh strani hitro obrnejo, napadejo oba boka rimske vojske in jih obdajo ter zaprejo od zadaj. Zdi se, da je to povzročilo največjo morijo. Ko se je namreč sredina umaknila in zvalila za sabo Rimljane, ki so jo preganjali, ko se je Hanibalova bojna vrsta preformirala in dobila obliko polmeseca ter so častniki elitnih enot hitro usmerili ene vojake v levo, druge pa v desno, so napadli nezaščitena boka rimske vojske, in vse, ki jim ni uspelo hitro uiti obkolitvi, potolkli in pobili.

Baje je tudi rimske konjenike doletela nenavadna nezgoda. Očitno je Pavla njegov ranjeni konj vrgel s sebe, njegovi spremljevalci pa so eden

⁵⁴ **škrlatna halja:** lat. *vexillum* »rdeči prapor«, »signalni prapor«, s katerim je poveljnik na kopnem ali morju dal znamenje za napad ali umik.

za drugim razjahali in peš branili konzula. Ko so to videli konjeniki, so mislili, da je bilo dano splošno povelje, zato so poskakali s konj in se peš spopadali s sovražniki. Ko je Hanibal to videli, je dejal: »To sem si želel bolj, kot če bi jih dobil zvezane.« Toda o teh podrobnosti pišejo avtorji obširnih poročil o tej vojni.

Kar zadeva oba konzula: Varo je s peščico vojakov odjezdil v mesto Venuzija,⁵⁵ Pavel pa je v breznu in vrvenju omenjenega bega, prekrit s številnimi puščicami, ki so tičale v ranah, telesno in duševno strt zavoljo tolikšne katastrofe sedel na nekem kamnu in čakal, da ga kdo od sovražnikov zakolje. Zaradi obilice krvi, ki mu je oblivala glavo in obraz, so ga lahko prepoznali le redki, celo prijatelji in pribočniki so šli mimo, ker niso vedeli, da je on. Samo mladi patricij Kornelij Lentul je, ko ga je zagledal in ga spoznal, skočil s konja, konja privedel k Pavlu in ga prosil, naj ga vzame in se reši za meščane, ki zdaj bolj kot kdaj koli potrebujejo dobrega voditelja. Pavel pa je to prošnjo zavrnil in mladeniča prisilil, da se je znova ves objokan povzpел na konja, nato pa ga je prijel za desnico, vstal in rekel: »Lentul, sporoči Fabiju Maksimu in bodi sam priča, da je Emilij Pavel do konca upošteval njegova navodila in da ni prekršil ničesar od tistega, kar sta se dogovorila, ampak ga je premagal najprej Varo, nato pa Hanibal.« S tem sporočilom je Lentula odposlal, sam pa se je pognal v vojno morijo in umrl. Pravijo, da je v bitki padlo 50.000 Rimljanov, da je bilo živih ujetih 4000 in da jih je bilo po bitki v obeh taborih⁵⁶ zajetih nič manj kot 10.000.⁵⁷

17. Ob tolikšnem uspehu so Hanibala prijatelji priganjali, naj se oklepa svoje naklonjene mu usode in skupaj z begunci vdre v Rim, češ da bo peti dan po zmagi večerjal na Kapitolu; vendar pa ni lahko reči, kakšne misli so ga odvrnile od tega, a zdelo se je, da sta bila njegovo oklevanje pri tem in pa plašnost prej delo nekega zlega demona,⁵⁸ kot pa boga, ki je to preprečil.⁵⁹ Pravijo, da mu je prav zato Kartazan Barkas⁶⁰ v jezi dejal: »Ti znaš zmagati, zmage pa ne znaš izkoristiti.«

⁵⁵ **Venuzija:** staro mesto na meji med Apulijo in Lukanijo, sicer rojstni kraj pesnika Horacija.

⁵⁶ **v obeh taborih:** tj. Varonovem in Pavlovem.

⁵⁷ **10.000:** Drugi avtorji navajajo nekoliko drugačne podatke. Livij piše (*Od ustanovitve mesta* 22, 49) o 40.000 rimskih pešakah in 2700 konjenikih, Polibij (*Žgodovina* 3, 117) pa o 70.000 mrtvih in 10.000 ujetih, medtem ko naj bi Hanibal izgubil 5700 vojakov.

⁵⁸ **zlega demona:** Po Plutarhovem prepričanju naj bi vsak človek imel svojega demona; ta je lahko dober ali slab, človeka pa spremlja celo življenje.

⁵⁹ **to preprečil:** Zakaj Hanibal ni izkoristil zmage in šel direktno nad Rim, ostaja še danes uganka.

⁶⁰ **Barkas:** Hamilkar Barkas, kartažanski vojskovodja v času 1. punske vojne, poveljnik kartažanskih sil na Siciliji, Hanibalov, Hazdrubalov in Magonov oče. Leta 237 pr. Kr. je bil s Hanibalom poslan v Hispanijo, kjer je na veliko osvajal

Vendar pa je zmaga močno spremenila njegov položaj; pred zmago v Italiji ni imel pod nadzorom nobenega mesta ne trga ne пристanišča, z največjimi težavami je s plenjenjem vojsko oskrboval z najnujnejšim, ni imel zanesljivega oporišča, od koder bi se podajal na vojno, ampak je z vojsko taval in se potikal naokoli kakor z razbojniško tolpo; tedaj pa je pod svojo oblast dobil skoraj vso Italijo. Večina največjih ljudstev je namreč prostovoljno stopila na njegovo stran in k njemu je kot zaveznica pristopila tudi Kapua,⁶¹ mesto, ki je za Rimom uživalo največji ugled. »Huda nesreča je potrebna, da preizkusiš ne le prijatelje«, kot pravi Evripid,⁶² ampak tudi preudarne vojskovodje. Tisto namreč, kar so pred bitko označevali kot Fabijevo strahopetnost in mlačnost, je po bitki veljalo ne za človeško preudarnost, ampak za nek božanski in nadnaravni dar razumnosti, ki je videla tako daleč v prihodnost, čemur so tisti, ki so to doživeli, le težka verjeli. Zato je Rim, ki je nemudoma položil vse upe vanj in se je k preudarnosti tega moža zatekel kot k svetišču in žrtveniku, v njegovi razumnosti videl prvi in najtehtnejši razlog, da še obstaja in da še ni bil uničen kot ob galski katastrofi.⁶³ Fabij pa, ki se je v trenutkih, ko se je zdelo, da ni nobene grožnje, izkazal za previdnega moža, ki se ne zanaša na upe, je tedaj, ko so se vsi predajali neizmerni žalosti in nekoristni zmedi, edini stopal po Rimu z umirjenim korakom, z mirnim in prijaznim obrazom je pozdravljaj, tarnajočim ženskam je govoril, naj nehajo, in preprečeval je zbiranje ljudi, ki so hoteli javno pokazati svojo skupno žalost;⁶⁴ prepričal je senat, naj se sestane in opogumljal magistrature, saj je bil sam moč in sila vsake magistrature, ki je vanj upirala svoj pogled.

18. Pri mestnih vratih je postavil stražarje, da so zaustavili sodrgo, ki je odhajala iz mesta in ga zapuščala, za žalovanje je določil tako kraj kot tudi čas, in sicer je ukazal, naj, kdor želi, žaluje 30 dni in to doma; po tem roku je bilo treba prenehati žalovati in mesto očistiti. Ker je s temi dnevi sovpadel Demetrin praznik,⁶⁵ se je izkazalo, da je

in skušal nadomestiti izgubljeno Sicilijo in Sardinijo; umrl je l. 229. Hanibal je moral pred odhodom v Hispanijo očetu priseči večno sovraštvo do Rima.

⁶¹ **Kapua:** glavno mesto Kampanije severno od Neaplja.

⁶² **kot pravi Evripid:** Citat je iz ene od neohranjenih tragedij.

⁶³ **ob galski katastrofi:** gl. *Kamil* 15 in nasl.

⁶⁴ **javno pokazati ... skupno žalost:** Mišljeni so sorodniki padlih vojakov.

⁶⁵ **Demetrin praznik:** = Cerera, Jupitrova in Plutonova sestra, Prozerpinina mati, boginja poljedelstva, omike, plodnosti in zakonov. Njej v čast so vsako leto praznovali cerealije (19. aprila), vendar glede na datum bitke (2. avgust) Plutarh očitno ne govori o tem prastarem prazniku. Med letoma 249 in 218 pr. Kr. je namreč ob vse intenzivnejših stikih z Grčijo tudi kult vse bolj dobival grške poteze; po grškem vzoru so sredi poletja vpeljali nov praznik, o katerem je znanega le malo, bil pa je očitno podoben elevzinskim misterijem (prim. Cicero, *Žakoni* 2, 21).

bolje povsem opustiti žrtvovanja in slovesni sprevod, kot pa z majhnim številom in potrnostjo udeležencev v njem dokazovati, kako huda je nesreča, češ, tudi božanstvo je veselo, če ga častijo srečni ljudje. Vse, kar so vidci predlagali za spravo z bogovi in odvrnitev usodnih znamenj, se je izvršilo. Celo na državni ravni so v Delfe poslali Fabijevega sorodnika Piktorja,⁶⁶ ko pa so odkrili, da sta dve od Hestijinih devic prekršili prisego čistosti, so eno – kot je bila navada⁶⁷ – živo zakopali, druga pa je naredila samomor.

Najbolj pa bi človek občudoval srčnost in umirjenost mesta, ko se je konzul Varo vračal z bega tako, kakor bi se vračal človek, ki je doživel najsramotnejše in najhujše neuspehe, osramočen in potrt; nasproti k vratom mu je prišel senat in vse ljudstvo in vsi so ga pozdravljali. Ko je zavladala tišina, so ga magistrati in prvaki senata, med katerimi je bil tudi Fabij, pohvalili, da po tako hudi nesreči ni obupal nad mestom, ampak je sedaj tu, da bo opravljal svojo konzulsko službo in da se bo lotil razreševanja trenutnega položaja s pomočjo zakonov in someščanov, prepričan, da ga ti lahko rešijo.

19. Ko so izvedeli, da se je Hanibal po bitki usmeril proti drugim delom Italije, so se opogumili ter odposlali vojskovodje z vojskami. Najslovitejša med njimi sta bila Fabij Maksim in Klavdij Marcel,⁶⁸ ki sta ob povsem nasprotnih nagnjenjih oba žela skoraj enako občudovanje. Marcel je bil, kot je omenjeno v njegovem življenjepisu,⁶⁹ bleščeče in izjemno energičen, prepirljiv in vedno pripravljen na spopad, po naravi mož takšne vrste, ki jih Homer najraje imenuje »bojaželjni« in »plemeniti«,⁷⁰ in boji, v katerih se je z drzno in smelo taktiko spopadal z enako drznim Hanibalom, so bili njegovi prvi; Fabij pa se je držal svoje stare strategije in upal, da bo Hanibal, če se nihče ne bo z njim spopadal in

⁶⁶ **Fabijevega sorodnika Piktorja:** Kvint Fabij Piktora, najstarejši rimski zgodovinar, rimski odposlanec v Delfe po porazu pri Kanah l. 216 pr. Kr., avtor v grščini pisane rimske zgodovine (od ustanovitve mesta do svojih dni), vir za številne kasnejše zgodovinarje. Plutarh za njegovo službo odposlanca v Delfe uporablja grški termin *theoprópos* (»od države poslani poizvedovalec pri preročišču«).

⁶⁷ **kot je bila navada:** Za natančnejši opis gl. *Numa* 10.

⁶⁸ **Klavdij Marcel:** rimski vojskovodja (»italjski meč«), konzul l. 222 pr. Kr., zmagovalec nad Insubri in l. 215 nad Hanibalom; l. 212 je osvojil Sirakuze in padel l. 208 v boju s Hanibalom.

⁶⁹ **v njegovem življenjepisu:** gl. *Marcel* 1.

⁷⁰ **»bojaželjni« ... »plemeniti«:** a) »bojaželjni«, gr. *philoptólemoi* (*Iliada* 16, 65; 16, 90 idr.); pridevek se uporablja v pomenih »boj ljubeči«, »bojaželjni«, »bojevit« (enake pomene najdemo v Doklerjevem slovarju; Sovre prevaja: »junaški«, »ki ljubijo boj«); b) »plemeniti«, gr. *agérokhói*; pridevek se pri Homerju vedno uporablja v pozitivnem pomenu; z njim označuje Trojance, Rodijce, Mizijce idr. (*Iliada* 3, 36; 2, 654; 10, 430 itd.), uporablja pa se v pomenih: »plemenit«, »ponosen«, »imeniten« (Doklerjev slovar: »silen«, »bojevit«, »hraber«; Sovre prevaja: »hrabri Trojanci«, »Rodjani pogumni«, »viteški Misijci«).

ga izzival, postal sam sebi najhujši nasprotnik, saj se bo v vojni izčrpal in bo zelo hitro izgubil moč, kakor atletovo telo, ko se njegova moč izčrpa zaradi prenaprežanja. Zato Pozejdonij⁷¹ navaja, da so Rimljani Fabija imenovali ščit, Marcela pa meč in da je mešanje Fabijeve trdnosti in zanesljivosti ter Marcelovega značaja Rimljanom prineslo rešitev. Ob pogostih srečanjih z Marcelom, ki je bil kakor močno deroča reka, je prihajalo v Hanibalovi vojski do pretresov in lomljenj, po Fabijevi zaslugi, ki jo je tiho in vztrajno izpodjedal in oblival, pa se je neopazno rušila in izrabljala; končno se je Hanibal znašel v taki stiski, da je bil zaradi boja z Marcelom povsem izmučen, zaradi Fabijevega izogibanja spopadu pa v strahu.⁷²

S tema dvema se je vojskoval tako rekoč večino časa, ko sta bila bodisi pretorja bodisi prokonzula bodisi konzula; vsak od njiju je bil namreč petkrat konzul. Toda Marcela je v času, ko je bil petič konzul, Hanibal zvalil v zasedo in ga ubil,⁷³ proti Fabiju pa je večkrat poskusil z vsemi mogočimi triki in preizkusi, a ni ničesar opravil, le enkrat ga je prevaral in moža skoraj ubil. Sestavil je namreč pismo, kot da pišejo vplivni možje in prvaki iz Metaponta⁷⁴ ter ga poslal Fabiju, češ da se bo mesto predalo, če pride, in da posamezniki, ki si za to prizadevajo, samo čakajo, da pride in se pojavi v bližini. To pismo je Fabija spodbudilo; vzela je del vojske in nameraval odriniti ponoči; ker pa ptičja znamenja niso obetala nič dobrega, je odstopil od načrta in kmalu je bilo ugotovljeno, da je pismo, naslovljeno nanj, Hanibalov ponaredek in da je ta v zasedi prežal nanj pred mestom. To bi lahko pripisali božji milosti.

20. Glede odpadlih mest in upornih zaveznikov je bilo Fabijevo mnenje takšno: treba je ukrepati blago, jih na prizanesljiv način krotiti in jim jemati pogum, ne sme se preverjati vsakega suma in ne sme biti neizprosno do vseh osumljencev. Pripovedujejo na primer tole: ko je izvedel, da se je vojak, po rodu Mars,⁷⁵ ki je med zavezniki prednjačil

⁷¹ **Pozejdonij:** grški zgodovinar, znanstvenik in filozof iz Apameje v Siriji (ok. 135–ok. 50 pr. Kr.). Večino življenja je deloval na Rodosu kot vodja stoiške šole, bil je tudi Ciceronov učitelj. Tu omenjena navedba je gotovo iz njegovega dela *Zgodovina po Polibiju* v 52 knjigah, v kateri je nadaljeval Polibijevo zgodovino, zajel pa je obdobje od 146 do 81 (Sulova diktatura).

⁷² **boja z Marcelom ... v strahu:** Plutarh pretirava, saj je do odločilnega preobrata v 2. punski vojni prišlo šele v letih 208/207 pr. Kr., najprej z bitko pri Metavru v Umbriji, kjer sta Gaj Klavdij Nero in Mark Livij Salinator prestregla Hanibalovega brata Hazdrubala, ki je hitel bratu na pomoč, in porazila njegovo vojsko, nato pa s Scipionovimi osvajanji kartažanskih ozemelj v Hispaniji.

⁷³ **Marcela ... ubil:** l. 208 pr. Kr. v Lukaniji (gl. *Marcel* 29).

⁷⁴ **iz Metaponta:** Metapont, grška naselbina ob Tarentskem zalivu.

⁷⁵ **Mars:** Marsi so bili sabelsko pleme ob Fucinskem jezeru in do l. 304 pr. Kr. odločni nasprotniki Rimljanov, nato pa so z njimi sklenili zavezništvo. Leta 91 so vodili upor italjskih zaveznikov proti Rimljanom, ki so jim odrekli državljanske

po pogumu in plemenitem poreklu, z nekaterimi vojaki v taboru pogovarjal o prebegu k sovražniku, ni bil prav nič jezen, ampak je priznal, da je bil po krivici spregledan, in rekel, da so zdaj za to krivi poveljniki, ki so časti dodeljevali bolj glede na svojo naklonjenost kakor glede na pogum, da pa bo v prihodnje kriv vsak sam, če ne bo prišel k njemu in mu povedal, če kaj potrebuje. To je dejal ter mu podaril bojnega konja in ga odlikoval še z drugimi nagradami za pogum, tako da je bil mož od tedaj naprej najbolj vreden zaupanja in popolnoma vdan. Po Fabijevem prepričanju je bilo namreč neznosno, da rejci konj in psov muhavost, razdražljivost in slabo voljo živali preganjajo bolj s skrbjo zanje, s prijaznim odnosom in hrano, kot pa z bičem in ovratnicami, da pa poveljnik ljudi pri discipliniranju teh ne izhaja pretežno iz prijaznosti in prizanesljivosti, ampak je do njih bolj grob in bolj nasilen, kot so poljedelci do divjih smokev, divjih hrušk in divjih oliv, ko jih z obdelovanjem plemenitijo in iz njih vzgajajo domače smokve, domače hruške in domače olive.

Za nekega drugega moža, po rodu Lukanijca,⁷⁶ so mu centurioni sporočili, da pogosto zapušča svoje mesto in odhaja iz tabora. Fabij je vprašal, kot kakšnega človeka ga sicer poznajo. Ko so vsi pričali, da bi mu bil kak drug vojak le stežka enak, in so pripovedovali o nekaterih njegovih opaznih junaštvih in podvigih, je Fabij raziskal, kje je vzrok za nedisciplino, in ugotovil je, da se je mož zaljubil v dekle, da je vsak dan tvegaval nevarnost na dolgih poteh in zahajal iz tabora k njej. Ne da bi mož vedel, je Fabij poslal nekaj vojakov, dal prijeti žensko, jo skrtil v šotoru, poklical Lukanijca in mu na samem rekel: »Ni mi ostalo skrito, da v nasprotju z rimskimi navadami in zakoni noči pogosto preživljaš zunaj tabora; prav tako pa mi ni ostalo skrito, da si se v preteklosti izkazal kot pošten mož. Naj ti bodo torej prestopki odpuščeni zaradi tvojih pogumnih dejanj, v prihodnje pa bom nekemu zaupal stražo nad tabo.« Na vojakovo začudenje je pripeljal predenj dekle, mu jo predal in dejal: »Ta mi je porok, da boš ostajal v taboru skupaj z nami; ti pa boš z dejanji dokazal, če nisi tabora zapuščal zaradi kakšne druge malopridnosti, ljubezen in to dekle pa sta ti bila samo izgovor.« To torej poročajo o tem.

21. Mesto Tarent,⁷⁷ ki je bilo osvojeno z izdajo, je zavzel takole. V njegovi vojski je služil mlad Tarentinec; ta je imel sestro, ki je bratu

pravice. Sloveli so po svojem pogumu, po poznavanju zdravilnih zelišč, kot čarovniki in krotilci kač.

⁷⁶ **Lukanijca:** Lukanijci so živeli v južni Italiji v predgorju Apeninov (pokrajina Lukanija).

⁷⁷ **Tarent:** bogato trgovsko mesto na obali južne Italije; ustanovili so ga Spartanci l. 706 pr. Kr. Mesto je bilo najmočnejša in najbogatejša grška naselbina v Italiji; Hanibal ga je osvojil l. 212, Fabij pa l. 209.

zelo zaupala in ga je imela rada. V njo je bil zaljubljen neki Brutijec,⁷⁸ poveljnik posadke, ki ji je Hanibal zaupal straženje mesta. In prav to je Tarentinca navdalo z upanjem, da bo mogoče kaj doseči; s Fabijevo vednostjo je odšel v mesto in se pretvarjal, da je zbežal k sestri v Tarent. Prvi dnevi so minili in Brutijec ni prihajal na obiske, sestra pa je mislila, da brat zanj ne ve. Nato jo je mladenič nagovoril: »Tamkaj se je veliko govorilo, da prijateljuješ z enim od vplivnih in pomembnih mož. Kdo je to? Če je namreč, kot pravijo, kak mož, ki je zaradi poguma deležen spoštovanja in uživa ugled, vedi, da vojni, ki prinaša vesplošno zmedo, za poreklo ni prav nič mar; nič, kar je narejeno pod prisilo, ni sramotno, ampak je velika sreča, da smo v času, ko je moč pravice tako oslABLJENA, povezani z nasilnikom, ki je prizanesljiv.« Nato je dala ženska poslati po Brutijca in je brata seznanila z njim; ta si je hitro pridobil njegovo zaupanje, ker je podpiral njegovo strastno zaljubljenost in ker je bilo videti, da je sestra po bratovi zaslugi barbaru bolj naklonjena in vdana kot poprej; zato mišljenja zaljubljenega človeka, ki je bil povrh še plačanec, ni bilo težko spremeniti, saj je upal, da bo – tako mu je mladenič obljubljal – od Fabija deležen bogatih daril.

Večina avtorjev⁷⁹ navaja to verzijo teh dogodkov; nekateri pa trdijo, da ženska, ki je Brutijca pridobila na rimsko stran, po rodu ni bila Tarentinka, ampak Brutijka in Fabijeva priležnica, ki je, ko je izvedela, da je njen someščan in znanec poveljnik enote Brutijcev, to povedala Fabiju, se z omenjenim možem sestala pod mestnim obzidjem, ga pregovorila in pridobila na svojo stran.

22. Med temi dogodki je Fabij snoval ukano, da bi Hanibala odvlekel stran od mesta; vojakom v Regiju⁸⁰ je sporočil, naj opustošijo Brutij in v naskoku zavzamejo Kavlonijo,⁸¹ kjer je bilo utaborjenih 8000 vojakov, večinoma prebežnikov in popolnoma nekoristnih mož, ki so ostali brez časti in jih je s Sicilije pripeljal Marcel;⁸² če bi ostali brez teh, bi bila to za Rim minimalna izguba in tudi škodovalo mu ne bi. Fabij je namreč upal, da bo s tem, ko jih bo prepustil Hanibalu za

⁷⁸ **Brutijec:** Brutijci so naseljevali jugozahodni del Italije. Leta 356 pr. Kr. so se odcepili od Lukanijcev in se osamosvojili kot Brutijci (menda naj bi ime pomenilo »ubežniki«); osvojili so nekaj grških kolonij, se precej helenizirali, vrhunec pa so dosegli v 3. st. Z Rimom so prišli v spor zaradi podpore Piru in kasneje Hanibalu; za kazen je Rim zaplenil njihovo ozemlje, jih obdal s celo verigo rimskih naselbin ter jih praktično zasušnil. Tako so Brutijci kot samostojno ljudstvo počasi izginjali in se zlili z Rimljani.

⁷⁹ **Večina avtorjev:** prim. Livij, *Od ustanovitve mesta* 27, 15.

⁸⁰ **v Regiju:** Regij, grška naselbina v Brutiju nasproti Sicilije, ustanovljena ok. l. 700 pr. Kr.

⁸¹ **Kavlonijo:** Kavlonija, ahajska naselbina v Brutiju.

⁸² **pripeljal Marcel:** To so bili ostanki rimske vojske, poražene v bitki pri Kanah, ki so bili kazensko premeščeni na Sicilijo.

vabo, njega samega odvedel stran od Tarenta; in tako se je tudi godilo. Hanibal se je tam s svojimi enotami takoj spustil v zasledovanje. Pet dni po Fabijevi obkolitvi Tarenta je mladenič po vnaprejšnjem dogovoru z Brutijcem prišel skupaj s sestro k njemu; mesto, na katerem je stražil Brutijec, ki je nameraval mesto predati in ga prepustiti napadalcem, je natančno poznal, ker si ga je ogledal. Fabij pa preprosto ni pustil, da bi bila vojaška akcija odvisna od izdaje, ampak se je omenjenemu mestu sam tiho približal in miroval, preostala vojska pa je s kopnega in morja sočasno napadala obzidje ter zganjala velik hrup in trušč, dokler ni, ko je večina Tarentincev drvela tja pomagat branilcem obzidja, Brutijec dal Fabiju znak, da je prišel ugoden trenutek, ta pa se je povzpел po lestvah na obzidje in zagospodaril nad mestom.

Vendar pa se zdi, da ga je tam premagalo njegovo slavohlepje; najprej je namreč ukazal pobiti vse Brutijce, da se ne bi razvedelo za osvojitve mesta z izdajo. Tu pa se je v svojih pričakovanjih uštel, saj si je nakopal očitek, da je verolomnež in okrutnež. Umrli so tudi mnogi Tarentinci; 30.000 jih je bilo prodanih v suženjstvo, vojska je oplenila mesto; v državno blagajno se je nateklo 3000 talentov. Medtem ko so odvažali in odnašali vse ostalo premoženje, je menda častnik, ki je popisoval plen, Fabija vprašal, kaj ukazuje glede bogov (tako je imenoval njihove slike in kipe). Fabij mu je odgovoril: »Pustimo Tarentincem njihove bogove jezne.« Toda ogromni Heraklov kip je dal prenesti iz Tarenta; postavil ga je na Kapitolu, zraven pa svoj bronasti kip na konju; s tem pa je pokazal znatno manjšo mero dobrega okusa kot Marcel; pravzaprav je pokazal, kako sta bili Marcelova prizanesljivost in človečnost vredni še večjega občudovanja, kot je opisano v njegovem življenjepisu.⁸³

23. Menda je bil Hanibal na svojem pregonu⁸⁴ od Tarenta oddaljen samo 40 stadijev; odkrito je dejal: »Torej so imeli tudi Rimljani svojega Hanibala; Tarent smo namreč izgubili tako, kakor smo ga osvojili!«⁸⁵, zasebno pa je takrat prvič pomislil na priznanje prijateljem, da je že zdavnaj uvidel, kako težko je z enotami, ki so jim na voljo, obvladovati Italijo, zdaj pa vidi, da je to nemogoče. Svoj drugi triumf je Fabij slavil še bolj bleščeče kot prvega, kot dober atlet, ki se je boril s Hanibalom in je zlahka preprečil vse njegove akcije, kakor da bi Hanibalovi klinči in prijemi ne imeli več nekdanje trdnosti. Del njegove vojske je namreč

⁸³ v njegovem življenjepisu: gl. *Marcel* 21. Livij se s Plutarhovo oceno ne strinja (*Od ustanovitve mesta* 22, 16). Vrednotenje obeh mož je precej težje, kajti Fabij je pobil ljudi, a je prizanesel njihovim bogovom, medtem ko je Marcel ljudem prizanesel, a je pobral njihove bogove; s tem opozori na Marcelovo ropanje grških umetnin po osvojitvi Sirakuz l. 212 pr. Kr.

⁸⁴ na svojem pregonu: sc. ko je hitel na pomoč Tarentu.

⁸⁵ izgubili tako, kakor smo ga osvojili: tj. nepričakovano in nenadoma.

oslabel zaradi razkošja in bogastva,⁸⁶ del vojakov pa je otopel in se izčrpal zaradi neprestanih bojev.

Bil pa je neki Mark Livij, poveljnik rimske enote v Tarentu v času, ko je Hanibal mesto pripravil do odpada od Rima; ta je kljub temu držal mestno citadelo, ni se pustil pregnati od tam in jo je varoval, dokler si Rimljani Tarenta niso znova podredili. Livij je bil ob izkazovanju časti Fabiju nejevoljen; in ko sta ga nekoč zanesli zavist in častihlepnost, je pred senatom izjavil, da za osvojitev Tarenta ni zaslužen Fabij, ampak on sam. Fabij pa se je zasmel in rekel: »Res; ko bi namreč ti mesta ne izgubil, bi ga jaz ne mogel ponovno osvojiti.«

24. Rimljani so Fabiju izkazali številne časti, med drugim tudi to, da so njegovega sina Fabija izvolili za konzula.⁸⁷ Ko je Fabij mlajši prevzel svojo oblastniško službo in je urejal neko z vojno povezano zadevo, je oče, bodisi zato, ker je bil star in slaboten, ali pa zato, ker je hotel sina preizkusiti, zajahal konja in šel proti njemu skozi množico ljudi, ki so ga obkrožali in se pogovarjali z njim. Mladenič⁸⁸ ga je na daleč opazil in tega ni dovolil; poslal je liktorja in očetu ukazal, naj razjaha in naj, če želi kaj od konzula, pristopi peš. Drugi so bili ob tem ukazu nejevoljni in so se molče zazrli v Fabija, češ: mož doživlja nekaj, česar glede na svoj sloves ne bi smel doživeti; Fabij sam pa je hitro skočil s konja, pospešeno stopil k sinu, ga objel, poljubil in rekel: »Pravilno razmišljaš in ravnaš, sin, saj si doumel, nad kakšnimi ljudmi imaš oblast in kako mogočno magistraturo si dobil. Tudi mi in naši predniki smo sloves Rima povečali tako, da smo starše in otroke vedno postavljali na drugo mesto za dobrinami domovine.«

Baje je res tudi to, da je Fabijev praded,⁸⁹ ki si je v Rimu pridobil izjemno slavo in ugled, ker je bil petkrat konzul in je slavil najsijajnejše triumfe za zmage v največjih vojnah, šel na vojno kot legat⁹⁰ skupaj s svojim sinom konzulom;⁹¹ ob triumfu se je sin peljal na četverovpregi,

⁸⁶ **zaradi razkošja in bogastva:** zlasti pozimi 216/215 pr. Kr., ko je Hanibal s svojo vojsko prezimoval v Kapui.

⁸⁷ **sina ... za konzula:** Kvint Fabij Maksim mlajši je bil za konzula izvoljen l. 213 pr. Kr. skupaj s Tiberijem Sempronijem Grakhom.

⁸⁸ **mladenič:** Prevod »mladenič« na prvi pogled zavaja. Po rimskem pojmovanju so bili mladeniči moške od 20. do 40. ali celo 45. leta. Za doseg časti konzula je moral kandidat doseči minimalno starost: 42 let.

⁸⁹ **Fabijev praded:** sc. Kvint Fabij Rulijan (Maksim); gl. op. 3.

⁹⁰ **kot legat:** lat. *legatus* (iz *legare* »odpošiljati«) »podpoveljnik«, »pomočnik vojskovodje«. Legati so bili moške iz vrst senatorjev, ki jih je senat izbral in pošiljal na bojišča; ob odsotnosti vojskovodje je vedno prevzel poveljništvo najstarejši legat. V času cesarstva je imela vsaka legija svojega legata.

⁹¹ **sinom konzulom:** Kvint Fabij Maksim Gurses (oz. Gurgit), zelo vidna osebnost svojega časa, vojaški tribun l. 297 pr. Kr., konzul l. 292 in 276, prokonzul l. 291, vodja odposlanstva k Ptolemaju Filadelfu l. 273.

oče pa ga je spremljal na konju skupaj z ostalimi, ponosen, ker se kljub temu, da je sinov gospodar⁹² in največji med meščani tako dejansko kot tudi po svojem nazivu, podreja zakonom in izvoljenemu magistratu.

Občudovanje pa ni zbujal samo zaradi tega. Zgodilo se je, da je Fabiju umrl sin; kot preudaren mož in dober oče je nesrečo prenesel z največjo zmernostjo, s slavnim govorom, s katerim na pogrebih slavnih mož nastopijo njihovi sorodniki, pa je na Forumu nastopil sam, sam ga je napisal in ga tudi objavil.⁹³

25. Ko je bil Kornelij Scipio⁹⁴ poslan v Hispanijo, je po zmagah v mnogih bitkah iz nje pregnal Kartazane; potem ko je Rimljanom pridobil številna ljudstva, velika mesta in sijajen plen, je užival tolikšno naklonjenost in sloves kot nihče drug; ko je bil izvoljen za konzula⁹⁵ in je opazil, da ljudstvo od njega zahteva in pričakuje velik podvig, je strategijo spopadov s Hanibalom v Italiji štel za preveč zastarelo in starčevsko, zato je nameraval Kartagino in Afriko nemudoma preplaviti z rimskimi oboroženimi silami in ju pustošiti ter vojno iz Italije prenesti tja; k tej vojaški akciji je z vso vnemo spodbujal ljudstvo; Fabij pa je mesto navdajal s strahom, češ da pod vodstvom nepremišljenega mladca drvi v skrajno in največjo nevarnost, pri tem pa ni varčeval ne z besedami ne z dejanji, za katere se je zdelo, da bodo meščane odvrnili od naklepa, in z njimi je prepričal senat. Ljudstvo pa je menilo, da se Scipiona loteva zaradi njegovih vojaških uspehov in v strahu, da se bo zaradi tako dolgotrajnega vojskovanja izkazal za lenobo in mlačneža, če bo Scipion dosegel kak velik in sijajen uspeh in bo vojno bodisi popolnoma končal ali pa jo bo odstranil iz Italije.

Zdi, da se je Fabij opozicije sprva lotil zaradi svoje velike previdnosti in premišljenosti v strahu pred veliko nevarnostjo, da pa je svoje nasprotovanje še stopnjeval in se je pustil zapeljati častihlepju in tekmovalnosti ter tako oviral Scipionov vzpon, prepričeval pa je tudi Krasa,⁹⁶ Scipionovega sokonzula, naj Scipionu ne prepušča vrhovnega

⁹² **sinov gospodar:** Oče je imel dosmrtno oblast nad življenjem in smrtjo članov družine (lat. *potestas vitae necisque*); imel jih je pravico celo ubiti ali prodati v sužnost.

⁹³ **objavil:** gl. pogl. 1 na koncu in op. 7.

⁹⁴ **Kornelij Scipio:** Publij Kornelij Scipio (236–183 pr. Kr.), rimski vojskovodja in politik, osvajalec Hispanije. Leta 205 je bil izvoljen za konzula in je kljub Fabijevemu nasprotovanju dosegel, da je prišlo do premika vojaških operacij iz Italije v Afriko (večina vojakov je bila prostovoljcev). Leta 202 je Kartazane dokončno porazil v bitki pri Zami in dobil vzdevek Afričan. Leta 199 je bil cenzor, 194 drugič konzul, 190 legat v Aziji; po vrnitvi se je zaradi političnih nasprotovanj in različnih obtožb umaknil iz javnega življenja in umrl na svojem posestvu v Liternu (Kampanija) l. 183.

⁹⁵ **izvoljen za konzula:** l. 205 pr. Kr.

⁹⁶ **Krasa:** Publij Licinij Kras Dives, l. 212 pr. Kr. vrhovni svečenik (*pontifex maxi-*

poveljstva in naj mu ne popušča, ampak naj se, če bo to sprejeto, sam popelje čez morje nad Kartagino; prav tako ni dovolil dodelitve sredstev za vojno. Scipio, ki je bil prisiljen sredstva zbirati sam, jih je nabiral zase osebno od etruščanskih mest, ki so bila z njim v prijateljskih odnosih in so mu bila naklonjena; Krasa pa je doma zadrževalo deloma dejstvo, da po naravi ni bil prepirljiv, ampak blag človek, deloma pa tudi verski zakon, saj je bil takrat pontifeks.⁹⁷

26. Fabij pa se je Scipionu znova postavljajl po robu, tokrat na drugačen način; mladim, ki so želeli z njim oditi na bojni pohod, je to preprečeval in jih zadrževal, ko je na sejah senata in ljudskih skupščinah vpil, da Scipionov beg pred Hanibalom ni edina slaba stran, ampak s tem jemlje in po morju iz Italije odvaža preostale vojaške rezerve, z lažnimi upi zavaja mlade in jih prepričuje, naj zapustijo starše, žene in mesto, na čigar vratih sedi zmagoviti sovražnik še neporažen. S takšnimi govori je Rimljane prestrašil in izglasovali so sklep, da lahko Scipio uporablja samo vojaške enote na Siciliji in da lahko od tistih, ki so bili skupaj z njim v Hispaniji in so mu bili zvesti, povede 300 mož. Takšna Fabijeva politika je bila očitno rezultat njegove previdne narave.

Ko pa je Scipion odšel v Afriko in so takoj⁹⁸ začele prihajati novice o čudovitih podvigih ter izjemnih lepih uspehih in ko sta kot potrdilo govoric v Rim prišla gromozanski plen in ujeti numidijski kralj,⁹⁹ ko sta bila istočasno požgana dva sovražna tabora¹⁰⁰ in je v njiju umrlo veliko ljudi, zraven pa je zgorelo veliko orožja in konj, ko so Kartażani k Hanibalu pošiljali poslance ter ga pozivali in prosili, naj pusti neizpolnjene upe v Italiji in naj pride domov na pomoč, je v Rimu, ko so zaradi Scipionovih uspehov vsi govorili le o njem, Fabij zahteval, naj pošljejo Scipionovega naslednika; in ker za to ni imel nobenega drugega izgovora, je navedel znano dejstvo, da je nevarno sreči enega človeka zaupati tako pomembne politične interese, kajti težko, da bi enega in istega človeka vedno spremljala sreča; s tem pa se je mnogim zameril kot čemernež in obrekljivec, ki mu je starost pobrala ves pogum in samozavest in ki prekomerno občuduje Hanibala. Niti tedaj, ko je

mus), l. 205 konzul skupaj s Scipionom. Kot vrhovni svečenik in s tem nadzornik verskih obredov v Rimu ni smel oditi iz Italije.

⁹⁷ **pontifeks:** gl. *Kamil* op. 90.

⁹⁸ **takoj:** že l. 204 pr. Kr.

⁹⁹ **numidijski kralj:** Sifaks, kralj numidijskih Masesilcev, mož Hazdrubalove hčere Sofonibe, ki ga je pregovorila, da je opustil dotedanje zaveznitvo z Rimom in prestopil na kartažansko stran. Leta 203 pr. Kr. ga je premagala rimska vojska pod poveljstvom rimskega zaveznika, numidijskega princa Masinise; umrl je kot rimski ujetnik. Enaka usoda je čakala tudi njegovo ženo Sofonibo, v katero se je zaljubil Masinisa, a se je raje odločila za samomor.

¹⁰⁰ **dva sovražna tabora:** Tabora sta bila zgrajena iz trstike in slame; v njiju je menda zgorelo 58.000 ljudi.